

КЊИЖЕВНИ И УМЕТНИЧКИ РАД И ПРАВО (Ауторско право)

Потреба признања нарочито ауторског права до недавна је била много и жучно дискутована. Многи су живо протесто вали против сваке намере у том правцу. Ако оставимо на страну оне по чијем мишљењу опште право садржи потребна средства за заштиту књижевничке и уметничке активности, те да није нужно стварати нова и специјална правила за ауторе, сви остали противници ауторског права негирају уопште право аутора да из свог рада извлаче све материјалне користи. Одузети право свакоме од нас, веле они, да штампа књигу извесног писца, и признати то право само писцу књиге, то значи ограничити нашу слободу активности. После тога, самозадовољство, које књижевницима и уметницима причињава стварање лепог, као и слава која прати то стварање, довољна је награда за њих; материјална награда само би деградирала њихов рад и њих саме.

На ово се одговорило да свако право признато другима значи за нас неко мање или веће ограничење, и да се слобода не протеже до врећања туђих права. — Слава је лепа и привлачна ствар; жудња за ловоровим венцем ће увек бити незасићена код скоро свију књижевника и уметника. „Али... да би се слава уживала само годину дана, природа нас је осудила да ручамо тристашесетипет пута”, и кад се судија и официр не стиде да приме награду за њихов рад, зашто љубимац Муза, који се стално обрачунава са својим пекаром, не би тражио рачун од оних који се користе његовим радом? (Beaumarchais). Сваки рад, и најнижи, данас тражи признање и добија награду; зашто онда да рад више врсте, као што је то уметничко стварање, не буде такође награђен? Волеау, у чијем је добу рад био далеко од тога да буде мерило друштвених вредности, и који је саветовао песницима да раде „за слову а не за прљаву добит”, сматрао је и сам да није срамота извлачити корист из свога рада. Међутим, његово доба је доба мецената, и сам он

налази се на листи оних којима Луј XIV даје пензију. У нашем демократском добу нема више мецена. То је за уметност, можда, губитак, али је за достојанство књижевника и уметника несумњива добит. Њихову раду се признаје социјална вредност и он се награђује услед тога. Књижевници и уметници нису више пратиоци богатства и средстава за разоноду и бриљирање моћних; они су ствараоци по квалитету највиших вредности. То стварање мора да се награди. Оно што су раније добијали од дарожљивости мецена, данас књижевници и уметници траже од права.

Данас ова дискусија у главном припада историји. Еволуција овог спора, почетог још пре неколико векова, а који је са Француском Револуцијом ушао одлучно у фазу решавања у корист аутора, данас је, може се рећи, завршена победом присталица ауторског права. Више се не сумња у потребу признавања нарочитог права у корист аутора. — Али се ликвидовањем ове дискусије није све завршило. Њено место заузео је читав један сплет спорних питања из домена ауторског права, за која се, са разних страна, предлажу најразличитија решења, тако да назив „ауторско право“ не означава само право књижевника и уметника на материјалне користи које им могу дати њихова дела; тај назив има данас и један шири смисао, и у том смислу означава једну грану, један одељак приватног права. Тај одељак права обухвата сва питања која су у ма каквој вези са уметничким стварањем, а међу којима су нека врло сложена. Ту долазе, између осталих, питања права аутора (т. ј. писца, композитора, сликара, вајара, архитекте, картографа, гравера, фотографа итд.) на производ свога рада, или питање ауторског права у ужем смислу; питање права ауторових наследника и заједнице на тим производима после ауторове смрти; питање односа између лица која су сарађивала на једном књижевном или уметничком делу; питање права књижевникових или уметникових поверилаца на том делу; питање права преживелог супруга на делу његова умрлог брачног друга; питање односа аутора и онога коме је он уступио искоришћавање дела; питање односа аутора и прибавиоца уметничког дела; питање ауторског права са међународне тачке гледишта.

Једна ствар доминира свима овим питањима и служи им као извор, те је потребно да се она још одмах у почетку истакне. Сва ова питања потичу из једне једине и увек исте чињенице, из књижевног или уметничког стварања. Без тог стварања, без духовне активности аутора крунисане резултатом, не би се постављало ни једно од њих. Очигледно је да се нпр. питање да ли повериоци неког вајара могу продати статуу

коју је овај исклесао, и тако наплати своја потраживања, не би ни постављало да вајар није сам створио статуу, већ да је исту купио, или другојаче добио. Исто важи и за сва остала питања, те је природно, а и потребно, да се при решавању сваког од њих узме за полазну тачку књижевно или уметничко стварање, из кога она сва проистичу.

Немогуће је у једном раду ове врсте прећи макар летилично сва ова питања. За свако од њих постоји на свима главним језицима огромна књижевност, толико је њихово решење интересантно и неизвесно. Ја ћу се стога задржати углавном на испитивању: која и каква права произилазе за аутора из његове стваралачке делатности, и на питању: шта треба да буде са тим правима по смрти аутора. Од осталих, нека ће, као нпр. питање права ауторових поверилаца, питање односа аутора и издавача, бити само узгред и површно додирнута; нека напротив, као нпр. питање ауторског права у међународним односима, упркос њихова огромног практичног значаја и теоријске интересантности, остаће и непоменуто; њихова обимност и сложеност захтевају да се она третирају посебно. У осталом, ма колико била велика практична важност и теоријска интересантност свију тих питања, која ће бити само овлаш додирнута, или остављена сасвим нетакнута, за наше прилике су најважнија питања права аутора на њиховим делима, права њихових наследника и права заједнице. Уставом је постављено начело да су производи умнога рада сопственост аутора и да уживају државну заштиту (чл. 24). Законом о штампани од 6. августа 1925. писцима је признато право да сами своје списе умножавају и даље распостире; то „право својине траје двадесет пет година после смрти творчеве у корист његових наследника” (чл. 17); то је била једна полумера у очекивању изједначења законодавства о ауторском праву, и да би се у крајевима у којима не постоји специјални закони о ауторском праву, пружила привремена заштита ауторима. Ми се сад налазимо пред тим изједначењем. Нов закон имаће да пружи потпуну заштиту производима умног рада. Предлог „Закон о заштити ауторских права” већ је готов. Како се из самог наслова предлога види, закон ће имати tutelаран карактер. Он ће се донети ради заштите аутора и њихових права. Потребно је, стога, да се и наш конгрес изјасни, на првом месту о томе шта треба да обухвати заштита производа умног рада, у чему треба да се састоји та заштита и докле она треба да иде. То је средиште материје ауторског права. Решења свију осталих питања су мање више у функцији решења овог главног питања.

I Предмет ауторског права

Потребно је, пре свега, одредити шта је предмет ауторског права, шта се њим штити. Само тако ће се избећи извесне конфузије, којих је и иначе много у овој заплетеној материји. Ми ћемо видети да су извесне примедбе ауторском праву и његову признању потекле отуда што његови противници нису имали јасну претставку о његовом предмету, о томе шта се њиме штити.

У сваком литерарном и уметничком стварању можемо се разликовати више фаза. Књижевник, нпр., добија прво идеју, замисли своје дело; онда приступи његову саставу; после мање или више напора, дефинитивно га редигује и напослетку публикује. Он је тим својим радом постао аутор и стекао ауторско право. Исто, *mutatis mutandis*, важи и за уметника.

Све док је дело у замисли, о ауторском праву не може бити ни речи. Да би ауторско право могло постати, потребно је да је идеја добила материјалну форму, да је на ма који начин преведена у стварност. Тек се онда може говорити о делу у правном смислу.

Код сваког уметничког и књижевничког дела дају се разликовати три ствари: прво, идеја, друго, *материјални предмет* који садржи изражај те идеје, и напослетку, сам *израз идеје*, другим речима начин на који је она интерпретирана, облик који јој је дат. Све то скупа сачињава дело, али све то није предмет ауторског права. Један летимичан поглед бачен на сваки од ова три елемента дела довољно је да нас увери да све то и не може бити предмет ауторског права.

1) *Идеја* којом се аутор инспирише није предмет ауторског права, нити то може бити. Идеје припадају свима. Кад би могло бити другојаче, сваки духовни напредак могао би бити онемогућен. Тада се не би смело писати о идејама које је већ неко заступао. Уосталом, присвајање идеја је противно самој природи ствари. Свака мисао има тенденцију да постане општа, свака идеја добија у бројном повећању својих присталица. То ширење идеје било би немогуће, кад би њеним присталицама било забрањено да је у својим делима пропагирају. Стога ауторско право и не штити ауторове идеје, ма како иначе оне биле оригиналне. Свакоме је слободно да покуша насликати „Један час анатомије”, или да опева истребљење потурица у Црној Гори у драмској форми: то што је Е. Picard први дошао на мисао да у ауторском праву види једно „интелектуално право” и да због њега створи једну нову класификацију права, не спречава никога да ту мисао заступа.

Са овим питањем немогућности да идеја буде предмет ауторског права не треба мешати друго једно питање, питање ко је први дошао на неку идеју, питање патернитета идеје. Аутори, нарочито писци, на овом су питању исто толико осетљиви, ако не и више, колико на питању самог ауторског права. Слава за откриће новог многим је дража од материјалне користи коју из тог открића могу извући, а нико, ма како се иначе јако интересовао материјалном страном свога духовног рада, није према њој потпуно равнодушан. Поред свега тога, питање очинства идеје не спада у домен права, бар не у домен ауторског права. Ма колико био легитиман интерес онога ко је први дошао на једну мисао у домену књижевности и уметности, да му се призна заслуга и првенство, тај интерес није правно заштићен. Али, треба приметити да, чак и кад би се тај интерес правно заштитио, то не би значило да идеја постаје предметом ауторског права. Свак би и даље могао слободно да се њом инспирише, али нико други не би могао приписивати себи заслугу за њено откриће, осим аутора.

Дакле, ма колико била нова и оригинална нека идеја у књижевности или уметности, она не може бити предмет права. Њом се може свако слободно инспирисати. — Њу чак може свако себи приписивати, без икакве опасности да се изложи одговорности према ономе, коме у истини припада заслуга за откриће те идеје. Остављено је јавном мњењу, општој свести, да осуди присвајање резултата туђег рада у домену књижевних и уметничких идеја и *dâ sum sui que*.

2) Ни *материјалан предмет* у коме је изражена идеја, нпр. књига, није предмет ауторског права. Књига је обична покретна ствар и третира се у сваком погледу као таква. Онај ко је купи стиче на њој својину, која се ни по чему не разликује од права својине на ма којој другој покретној ствари. Исто је тако и са сликом и статуом, и уопште са сваким предметом уметнички обрађеним који по својој природи представља покретну ствар. И оне нису предмет ауторског права. Али, треба одмах приметити да оне нису увек обичне покретне ствари и не подлежу у свему режиму покретних ствари. Има разлике између књиге и статуе: једно је репродукција а друго оригинал. Стога се не могу ни подвргнути истим правилима. Констатујмо то засада, а доцније ћемо видети каква се следства могу извући отуда. Утврдимо провизорно да предмет у коме је материјализовано уметничко дело није предмет ауторског права; то је обична ствар, која као таква подлежи у свему прописима који важе за ствари. Разуме се, ако је ствар непокретна, нпр. фасада коју је израдио архитекта, за њу ће важити правила о непокретним стварима. За репродукције, помоћу којих.

уосталом, уметници и књижевници извлаче највише користи из свог ауторског права, ово је у свему тачно, и може се сматрати као дефинитивно. Што се тиче оригинала, нпр. оригинала статуе или слике, рукописа књиге или композиције, ово ће правило бити доцније кориговано.

3) Сама *идеја* која је инспирисала књижевника или уметника није предмет ауторског права, а ни *материјална ствар* која садржи разраду те идеје није такође предмет ауторског права. Остаје још само *израз* идеје, и тај израз, начин на који је уметник или књижевник извео своју замисао, облик који јој је дао, јесте предмет његова ауторска права. Није потребна оригинална идеја да би се стекло ауторско право; али је потребно да аутор представи идеју на свој начин, да јој да форму коју јој дотле нико није дао, т. ј. да је представи речима, линијама, бојама, тоновима оним редом који дотле нико није употребио. Та форма, израз, који је аутор дао некој мисли, предмет је његова права. То ће рећи да само аутор може извучити материјалне користи из дела које је створио, и да само он може мењати форму свом делу. Само он може пристати да се штампа књига, да се репродукује слика или статуа, да се представља позоришни комад који је он створио. Сва остала лица која то учине вређају његово ауторско право и излажу се одговорности.

За уживање заштите без икаква је значаја вредност самог дела за које се заштита тражи. Чим постоји књижевно или уметничко делање, ако је оригинално, настаје ауторско право. Уосталом, кад би се признало право на заштиту само делима од извесне вредности, онда би се судија ставио у тежак и несигуран положај критичара. А познато је колико је велики број дела којима је стручна критика одбила у своје време сваку естетичку вредност, а која су доцније постала бесмртна. Заштиту ауторског права треба да уживају сва дела, свако књижевно и уметничко стварање, без обзира на његову вредност.

Ауторско право има за основ књижевно или уметничко стварање, а не вредност створеног дела.

II Садржај ауторског права

У чему се састоји то право које се аутору признаје на производу његова рада? За одређивање садржаја ауторског права потребно је имати јасну представу о суштини уметничког и књижевног стварања, на коме се ово право и оснива. У чему се, дакле, састоји то стварање?

Посматрано независно од циља коме се њиме тежи, књижевно и уметничко стварање представља, пре свега, изван напор духовних сила човечијих. Али се тај напор, тај рад знат-

но разликује од обичног рада; разлика између њих је у томе, што у резултату књижевног и уметничког рада личност радникова долази до пунијег изражаја, те производ тог рада носи печат личности аутора, док је у обичном раду личност радникова мање више у засенку. — Иста се разлика констатује кад се књижевно и уметничко деловање пореди са обичним радом, не са тачке гледишта њихова резултата, већ се тачке гледиште личности радника: ауторско стварање је изражавање једне личности уз известан већи или мањи напор. То није обичан рад. То је рад особене врсте у чијем се резултату неизмерно више истиче личност радникова од утрошеног напора да се он постигне. Осећаји које он буди у нама су квалитативне а не квантитативне природе. Мост преко велике реке изазива у нама дивљење својом величином и огромним напорима, који је за његову изградњу потрошен, дакле једно квантитативно осећање. Посматрање неког уметничког дела неће код многих, упркос огромних димензија дела, пробудити мисао на огроман напор уметника, који је стало његово извођење; али ће свако имати дивљење за дар и способност уметника, за личност му, која се тим делом испојила. Познато је, међутим, да је многим уметницима реализација кудикамо напорнија него обичним радницима, ма како, иначе, био тежак посао ових последњих.

Ова особеност књижевног и уметничког стварања од пресудног је значаја за тачно постављање и решавање разних питања из области ауторског права. Израз ауторове личности у правом смислу те речи (неко је рекао да је уметност природа посматрана кроз један темпераменат), производ ауторске делатности мора стога увек бити издвајан од осталих производа људске активности, као што се лица одвајају од ствари. Правила која у праву важе у опште за људску активност и њене производе, не могу се применити у свему на производе књижевног и уметничког стварања, као год што се и прописи постављени за ствари не примењују на лица. Пошто књижевни и уметнички рад не ствара само материјална добра, већ засеца и у домен личности, то ни ауторско право, коме тај рад служи за основ, не може имати искључиво материјалан карактер и састојати се само у заштити материјалне вредности створене уметничким радом; то право треба да штити још и уметникову личност.

Тако, анализирајући књижевну и уметничку делатност, ми долазимо до закључка да ауторско право у ужем смислу речи треба да садржи две врсте овлашћења: 1) оно треба да осигура аутору уживање вредности које је створио својим радом и 2) оно треба да заштити личност ауторову испољену у његовом делу.

1) Пре свега, као и сваки други рад, књижевни и уметнички рад треба да дозволи аутору да из њега извуче материјалне користи, ако их буде било. Аутор, као и сваки други, треба да ужива плодове свога рада. У том погледу положај аутора је онај у коме се налази сваки други произвођач. Тако, књижевник може штампати своје дело, вајар и сликар продати статуу и слику и правити репродукције истих, драмски писац може штампати своје дело и дозволити његово представљање итд. Једном речју, материјалне користи које може дати једно књижевно или уметничко дело припадају једино и искључиво аутору. Само аутор може материјално искоришћавати дело које је створио и закључивати правне радње које имају за предмет искоришћавање тог дела. Ако неко други то учини, он тиме вређа ауторово право и излаже се одговорности.

Овоме искључивом праву аутора да се користи производом свог рада данас се скоро нико не противи, бар док је реч о искоришћавању дела за живота ауторовога. Ја ћу се доцније вратити на питање искоришћавања дела по ауторској смрти; то је једно од најтежих и најкомпликованијих питања из области ауторског права. За сада, пошто се ради само о одређивању садржине ауторског права, а и да се избегну непотребне компликације, претпоставићу да се питање поставља за живота ауторовога.

Дакле, аутор има искључиво право искоришћавања свог рада материјализованог у делу које је створио. Он може уживање користи, које дело може дати, и другоме уступити, што обично и бива. Искоришћавање уметничких и књижевних дела је ствар скопчана са трошковима које уметници и књижевници нису у стању да ангажују. Стога они овај део свога права и уступају другима, боље опремљеним за ту сврху. То су обично професионални издавачи, директори позоришта и концерата.

Ја се не могу задржавати на врло компликованом и за ауторе тако важном питању њихових односа са издавачима. Његова обимност и његове тешкоће не дозвољавају да се оно површно додирне. Стога ћу се ограничити на неколико напомена спољашне природе.

Многи, већином правници традиционалисти, сматрају да се односи аутора и издавача имају расправити по прописима општег права. Између аутора и издавача постоје односи, који су засновани једним обичним уговором. Само, код питања који је то уговор, чија би правила имала овде да се примене, мишљења су врло подељена. За једне, то је куповина; за друге, закуп; за треће најам, наредбина; неки ту виде ортаклук; неки сматрају да се ради о уступању права, цесији итд.

Засебну групу сачињавају они правници који сматрају да уговор којим аутор предаје своје дело издавачу да га изда, уз

извесну награду, или без награде, не улази у оквире ниједног од традиционалних уговора. Односи између аутора и издавача су креација нашег доба. Њих треба регулисати сходно потребама данашњице, без икаква обзира на постојеће традиционалне категорије, руководећи се оним правилом здравог разума да *non ex regulis ius summatur, sed ex iure quod est regula fiat* (Paulus lib. XVI ad Plautium, 1 Dig. 50,17). Односи модерног живота у многоме се разликује од односа доба када су створени правни системи под којима још живимо. Ти системи су преуски и не могу да обухвате све манифестације живота нашег времена. Стога треба новачити. Нека старе категорије остану и даље, у колико још могу да служе, али је неопходно додавати ново, за односе постале тек у нашем добу. Уместо да на силу утеривамо односе аутора и издавача у оквире који нису за њих прављени, пошто ти односи нису ни постојали у доба доношења закона, треба их засебно регулисати.

Многи законодавци пошли су тим путем и поставили су нарочита правила за односе аутора и издавача. У нашој земљи, ти су односи регулисани законским путем на територији на којој важи Аустријски Грађански Законик (§§ 1164—1171. старог, одн. §§ 1172. и 1173. новел. закона). Српски Грађански Законик ограничио се на једно обећање (§ 720), које, у осталом, није одржано. Код нас се намеће потреба да се односи издавача и аутора регулишу нарочитим прописима. То се признаје, само мишљења се разликују о томе како и где да се то изведе. Неки су за то да се ти односи регулишу у Трговачком Законнику, ваљда за то што је издавач обично трговац. Али, ако то бива обично, ипак то није увек случај. Није тако редак случај и да неки нетрговац преузме издање једног дела. О примени Трговачког Законика не може бити ни речи у овом случају; на евенгуалан спор морао би се применити општи Грађански Законик, у коме неће бити прописа о односима аутора и издавача, те би се једна иста врста спора решавала различито, према томе да ли је издавач трговац или не.

У неким земљама, то питање је регулисано општим Грађанским Законцима. Тако је нпр. у Аустрији (§§ 1172-1173.) и Швајцарској (Art. 380-393. Bundesgesetz betr. das Obligationenrecht). Мени се чини да би било боље то питање регулисати засебним законом, како је то урађено у Немачкој законом од 19. јуна 1901. Можда би га чак требало регулисати у закону о заштити ауторских права. У општем Грађанском Законнику односи аутора и издавача сматрали би се за односе уговорне природе, и према једној старој техници, чије су незгоде одавна примећене, они би били регулисани у одељку о уговорима. У ствари, ти односи имају од уговора само име. О уговору између писаца или

уметника и издавача не може бити ни речи. Неједнакост је за то и сувише очигледна. У огромној већини случајева такозваних уговора о издавању, издавач диктира своје услове. Говорити у том случају о уговору чиста је фикција. — Кад се, макар и површно, прегледају прописи модерних закона о односима аутора и издавача, одмах пада у очи да су ти прописи великим делом инспирисани жељом да се заштите аутори. Није ли онда боље ставити те прописе у један закон, заједно са прописима о ауторском праву, који такође имају за циљ заштиту аутора у њиховој активности, и тако, комплетујући ту заштиту, груписати све прописе који се односе на ауторску делатност? Ту им је место природније него у општем Грађанском Законику.

Али, вратимо се на наш предмет, на прво овлашћење које садржи ауторско право, а то је овлашћење за аутора да из свог дела извуче све материјалне користи, било искоришћујући дело сâм, било уступајући његову експлоатацију другоме. Тај део ауторског права посматран за себе, има имовински карактер, али се одатле не сме закључити да је и ауторско право у својој целини једно имовинско право. Анализа ауторског стварања открила нам је да поред рада, напора, којима се старају прометне вредности, и којим се оправдава ауторово право на материјалне користи његова дела, књижевно или уметничко дело садржи изражај једне личности, личности аутора, о чему се такође мора водити рачуна.

2) Пошто књижевник и уметник не стварају само просте, безличне, материјалне вредности, већ испољавају и себе у својим креацијама, ауторско право садржи, на другом месту, овлашћење за ауторе да заштите те манифестације њихове личности. Веза која постоји између ауторове личности и његова дела не може се ни издалека поредити са везом осталих произвођача и њихових производа. У своје дело писац и уметник уносе себе, те се може рећи да су њихова дела продужење њихове личности. Ту манифестацију њихове личности потребно је заштити и то је задатак другог дела ауторског права. У чему се управо састоји ова заштита ауторове личности изражене у његову делу?

Та заштита има углавном за циљ да делу сачува онај облик који му је аутор дао и који он хоће да дело има. Као стваралац, аутор је једини надлежан да решава о форми свога дела. На делу се не смеју вршити никакве измене без ауторове дозволе. Разуме се, и ја то понављам, није реч о модификацијама на примерку дела кога може поседовати свако од нас. Не ради се о променама на књизи, репродукцији статуе, слике итд. које нам припадају. Са тим стварима ми смо слободни да радимо што хоћемо, као и са свима осталим стварима које нам припадају. Реч је овде искључиво о променама форме, модифика-

цији израза које је аутор дао идеји, од стране лица која дело умножавају или га репродукују, ако је дело спис, слика, кип, или га представљају или изводе, ако је дело позоришни комад или музичка композиција. Та лица морају извршити умножавање или престављање дела не мењајући ништа у оригиналу. Не учине ли тако, одговараће аутору за повреду његова ауторског права. Можда, радећи тако, издавач или директор позоришта неће нанети писцу никакву материјалну штету; можда ће чак учињене измене привући публику и на тај начин повећати материјалне користи ауторове. Тако је, прича се, један директор позоришта у некој паланци био преуредио Гетеова *Фауста* тако „да се све лепо сврши“, и на тај начин повратио публику, која је била почела да се губи. Свеједно; дело није представљено публици како је то аутор хтео; без обзира на материјалне користи или штете, и потпуно независно од тога, аутор ће се моћи жалити због повреде његова ауторског права, и то оног дела ауторског права који има за циљ заштиту аутореве личности. Због тога је овај део ауторова права и назван нетачним и нејасним изразом *морално право*. Овај је израз нарочито употребљен у француској судској пракси и доктрини. Њега можда не би требало одомаћити код нас, ма да његова употреба не представља велике незогде, под условом да се претходно дефинише оно што се њим хоће да означи. У Француској, он је употребљен нарочито због тога што се речју „морално“ хтео да истакне његов неимовински карактер. Међутим, израз је ипак незгодан, јер може навести на помисао да су остала права неморална. Реч је, дакле, много шира од појма. Можда би ово такозвано „морално право“ требало означити изразом „ауторско право“, или „неимовинско ауторско право“, а за имовински део права писаца и уметника наћи неки други израз, нап. „литерарна и уметничка својина“, или „имовинско ауторско право“. Али, ма како, иначе, терминологија била важна ствар у праву, то је за нас у овом тренутку од споредног значаја. За нас је главно садржина тог права, права на заштиту ауторове личности манифестоване у делу.

Аутор је заштићен, дакле, против сваке модификације његова дела. Али, ако је то главни састојак овог дела ауторског права, то није све. Аутор може још и то захтевати да сваки примерак његова дела носи његово име. На основу истог права он може захтевати да се укљони његов потпис са дела које му се придаје, а које он није створио. Напослетку, сам аутор може чинити на делу измене које он хоће. Незадовољан изразом који је некада дао идеји, он тај израз може сада заменити другим. Аутор се може, дакле, покајати, те је и овај изглед његова неимовинског ауторског права назван „право кајања“.

Ово „право кајања” даје места извесним тешкоћама у случајевима кад је дело уступљено неком трећем лицу, да га то лице експлоатише. Ако је дело уступљено нпр. издавачу, па аутор доцније промени мишљење и, незадовољан својим радом, не пристаје више да га публикује, или жели да га измени, хоће ли он моћи на основу „права кајања” захтевати од издавача да одустане од припремане публикације и врати му рукопис? На први поглед изгледа да би и у овом случају требало дозволити аутору да се „покаје” и одупре публикацији. Јер, и овде се ради о заштити ауторове личности. Он је једини позван да каже да ли дело може бити публиковано или не, пошто од публикације зависи његова репутација, углед његове личности, а не репутација издавача. Међутим, питање није тако просто, јер постоји једна тешкоћа, која долази отуда што је аутор везан за издавача уговором. Дозволити аутору „кајање”, значи, веле неки, ставити постојање уговора и његово извршење искључиво у зависност од ауторове воље. Другим речима, то би значило да се у тим уговорима увек подразумева чисто потестативан услов у корист аутора, а уговори са чисто потестативним условима су *ab initio* ништавни. На њихову ништавност могао би се позивати и издавач, те би, на крају, изашло да издавач ни за тренутак није обавезан. Тако би право кајања, као средство за заштиту ауторове личности, било у овом случају окренуто против самог аутора.

Међутим, не треба бити жртва вербалне логике. Не ради се овде ниокаквом прећутном потестативном услову. Реч је о сукобу једног чисто имовинског права, права издавача, и једног права личности, права аутора да штити своју личност и свој углед. У том сукобу треба без оклевања дати предност праву личности и дозволити аутору да спречи публикацију. Али се зато ни право издавача не може оставити незаштићено. Њему би аутор требао да одговора за сву материјалну штету причињену спречавањем издања или његовим повлачењем. — Неки су предложили следеће решење овог сукоба: аутору се дозвољава да на извесном броју страна објасни у предговору, или поговру, да се више не слаже са оним што је некада писао, а што се сада штампа.

Али ма у којој форми, аутору треба признати право кајања. Без тога би заштита ауторове личности била непотпуна. Само, вршење овог права не сме прећи у злоупотребу. Дужност је судова да, испитујући мотиве вршења овог права, установе да ли у даном случају постоји злоупотреба његова, и, као и сваку другу злоупотребу права, казне је. Овим признавањем права кајања нанеће се унеколико повреда традиционалној те-

орији извршења уговора, то је тачно: али је за правника стварност од неизмерно веће вредности од хармоничности теорије.

Напоследку, из тога што је књижевно и уметничко дело израз личности ауторове, те он на том делу има „морално право“, излази да је само аутор властан да процени да ли је дело готово или не. Услед тога би требало решити да, ма колико иначе била трговачка вредност једног дела, које аутор сматра за недовршено, његови повериоци не могу га изложити продаји и тако се наплатити. Страни судови су више пута судили да повериоци не могу узети рукопис њихова дужника и штампати га против његове воље. Исто је суђено на страни и за статуе и слике. Неколико пута су ти исти страни судови пресуђивали да ни лице које је наручило портрет нема право да захтева од уметника предају истог, ако га овај неће да преда, па чак ако га је претходно био изложио у неком салону. Све је то последица те основне мисли, да пошто је дело израз личности аутора, једини је он позван да суди о његовој довршености. Као и „право кајања“ и овај изглед неимовинског ауторског права је противан једном принципу општег права, принципу да наплаћивање поверилаца из имовине њихова дужника не може бити спречено простом вољом тог дужника, али је у потпуном складу са потребом да се заштити манифестација ауторове личности у књижевном и уметничком делу.

Овим закључком треба кориговати напред постављено правило, да ауторско право нема за предмет ствар у којој је аутор изразио своју идеју на њему својствен начин, и да се та ствар има сматрати у правном погледу као свака друга ствар. То је правило тачно у колико се односи на репродукције и оригинале за које аутор сматра да су готови. Али је нетачно у погледу дела која аутор сматра за недовршена, као и у погледу скица, бележака, студија и т. сл. Те су ствари предмет ауторског права, и то оног дела тог права који има за циљ заштиту ауторове личности; то нису обичне покретне ствари. Користећи се тим неимовинским ауторским правом, аутор може парализовати право повериоца да његова дела, која он сматра за недовршена, продаду и тако се наплате. Он се, чак, може одупрети захтеву наручиоца да му се преда наручено дело, макар како оно било; довољно је за то да изјави да сматра дело за недовршено, или да са његовом израдом није задовољан.

Непотребно је даље инсистирати на овом праву за аутора да штити манифестацију своје личности у делу које је створио. Нагласимо само још лични карактер овог права и последице које отуда произилазе. Зато што нема имовински карактер већ лични, зато што је то мера за заштиту ауторове личности, то

је право незастариво; њега се аутор не може одрећи, као што се нико не може одрећи права која му припадају као личности, нпр. способности за правне радње, слободе и т. сл. Сви уговори којима се аутор одриче овог права ништавни су и неће сметати аутору да то право ипак употреби. Тако, био би ништаван уговор којим би се аутор одрекао у корист свога повериоца овог права, и изјавио да се неће противити забрани његових недовршених радова.

Ово право је оправдано и основано у толикој мери, да га судови извесних земаља, нпр. у Француској, признају и санкционишу иако о њему у законима нема ни помена. У другим земљама оно је законом организовано. Тако је нпр. у Јапану (закон од 3. марта 1899.), где је забрањено повериоцима да ставе забрану на неиздата дела, и где су забрањене све модификације дела без дозволе ауторове; у Боливији (закон од 25. октобра 1909.); у Данској (закон од 1. априла 1911.); у Холандији (закон од 23. децембра 1912.); у Канади (закон од 4. јуна 1921.); у Мароку (закон од 23. јуна 1916.); тако је било у Грчкој по старом закону (од 11. децембра 1909.); нови грчки закон од 16. јула 1920. године није ми познат. У још неким земљама ово је право изрично законом посвећено. У другима су спремљени пројекти у том смислу. Тако је у Француској, у којој је 1921. учињен овај предлог закона: „Без икаква обзира на уступање свог права, аутори ће и у будуће имати право контроле својих дела и њихових репродукција. Она ће имати право да одузму раније дату дозволу, ма коме да је она била дата, ако је дело денатурисано, или само модификовано или репродуковано на начин штетан за ауторову репутацију. — Они се могу одупрети сваком уништењу оригинала дела, под условом да исплате куповну цену ономе код кога је дело ако овај докаже да му одржање дела проузрокује материјалну штету. — Они ће моћи, под условом да плате допунске трошкове штампања, додати уз свако ново издање један предговор или увод, који не сме бити дужи од двадесет страна”. Један интересантан пројект Г. Vaunois-а био је дискутован 1921. године у француском Друштву за Законодавне Студије. Г. Maillard, председник Међународног књижевног и уметничког удружења предложио је такође један интересантан текст за закон-тип Удружења. По том предлогу: „Чл. 1. Аутор сваког духовног дела има право захтевати да му се призна да је аутор и да тужи сваког ко би себи присвојио његово ауторство. — Аутор који је другоме уступио своје право репродукције задржава и даље право да судским путем гони повредиоце његова ауторског права, да надгледа репродукцију свог дела и да се одупре свакој модификацији учињеној без његова пристанка. — Аутор који је другоме уступио материјални предмет који са-

чињава његово дело, може се одупрети свакој јавној изложби дела ако је оно модификовано без његова пристанка. — Чл. 3. Никаква модификација не сме бити учињена на делу, чак ни од стране наследника или правоследбеника ауторових, а да се та модификација јасно не обележи”. Поред ових пројеката, и још многих других, постоји јак правац у теорији да се неимовинско ауторско право, „морално право ауторово” законом заштити. У неким земљама тај захтев наилази на отпор оних који су више склони да ту деликатну материју оставе судској пракси, која је то право тамо и формулисала и изградила му данашњу физиономију, без икакве помоћи законодавчеве. Судска пракса је, веле они, гипкија од прецизног закона, те може боље да задовољи потребе живота. Законски текст укочио би благотворну делатност и ниансираност праксе.

Ма колико да су интересантне ове примедбе против озакоњења овог права, код нас дужност његове заштите не би требало оставити искључиво судовима. Наш законодавац би требао изрично да призна ово право аутора на заштиту њихове личности испољене у њиховим делима, и да што детаљније опише његове атрибуте. У развијенијим друштвеним срединама, у којима је струјање живота интензивније, односи многобројније, разноврснији и изукрштајнији, законодавац може оставити више слободе судској пракси; то је он у осталом и принуђен да учини, јер је тамо мање него игде у стању све да предвиди и на све да да одговор. Ту судија, услед честоће спорова о истом предмету, и сам лакше осети ако има какве неправилности у његову начину суђења извесне врсте спорова, него судија који дела у средини у којој су, услед њене неразвијености и простоте, у добром смислу те речи, спорови много ређи. Теже се осећа неправда која се ретко чини. — Затим, у развијеним срединама постоје организације истородних интереса, и те, често врло моћне, организације дижу свој глас кад се повреди неки легитимни интерес неког њихова члана. Агитација, врење јавног мњења које оне тад стварају, утичу на судију, у толико што га терају да у другим сличним случајевима тачније измери интересе у сукобу и правилније васпостави равнотежу између њих. Тамо пресуде принципијелне природе изазивају у заинтересованим круговима интересовања, па чак и емоцију, какве су код нас у стању да изазову једино крупне политичке сензације. — Код нас је сасвим другојаче. Ни правна теорија не утиче на праксу, нити је у ближем контакту са њом, а камо ли јавно мњење. Разлаз између живота и практичног права (а о теоријском и да не говорим!) врло је честа појава; стога је потребно да закон буде што потпунији. Закон о ауторском праву требао би да са-

држи поред заштите имовинског ауторског права и заштиту неимовинског ауторског права, „моралног права”.

Завршимо овај одељак. Из анализе ауторског стварања и права које из тог стварања проистиче, излази да се ауторско право састоји из две врсте овлашћења: једног имовинског права, права аутора да извуче све материјалне користи из свог рада, и једног права неимовинског карактера, чији је циљ заштита ауторове личности, манифестоване у његовом раду. То је, дакле, једна куриозна смеша материјалног и моралног, што је узрок, великим делом, споровима и препиркама, којих је пуна ова материја, а што је нарочито утицало да се замрси питање природе ауторског права. То је право које почива делом на раду, делом на прерогативима личности, једном речју, на ауторском стварању. То ауторско стварање треба узети за вођу и у замршеном питању природе ауторског права, које нам сад долази на ред, и при расправљању питања трајања овог права, које ћемо после њега видети.

III Природа ауторског права

О природи ауторског права било је много дискутовано и данас се дискутује. Мишљења су до крајности подељена, како о предмету, тако и о самој потреби те дискусије: јер док једни сматрају питање природе овог права од прворазредне важности, други му одбијају сваки значај. Немогуће је, и непотребно, набрајати овде све теорије и задржавати се на њиховим детаљима. Али један летимичан поглед и мало дискусије може нам корисно послужити као припрема за дискусију практично значајног питања трајања ауторског права.

Сложеност ауторског права из две врсте овлашћења утицала је збуњујући, тако да се скоро може рећи да нема места у правном систему које није било предложено за ауторско право.

Видећи у њему на првом месту меру за заштиту лица, а занемарујући његов имовински изглед, неки су у њему видели лично право, у смислу права личности, *Persönlichkeitsrecht*, *droit de la personne*. То је очигледно непотпуно, *ergo*, нетачно схватање. У овом схватању, материјалне користи ауторове остају нужно изван ауторског права. — Други су давали предност економском садржају права, па су га према томе његовом изгледу категорисали као чисто имовинско право, што је такође нетачно, јер онда ауторско право не обухвата заштиту личности.

Изгледа да је најбоље поделити садржину онога што се назива *ауторско право* на његове саставне делове, и онда класирати сваки од њих засебно и одредити му место у правном систему. На то нас нагони и анализа ауторског стварања и са-

држина ауторског права. Додуше, елементи из којих се оно са-стоји, имовински и лични, тесно су везани; овај последњи утиче на режим имовинског дела ауторског права и чини да се неки основни принципи општег имовинског права овде не примењују. Ја сам то напоменуо узгред, говорећи о праву кајања аутора и о ограничењу права ауторових поверилаца. Али упркос томе, подела је могућа и згодна. Један део ауторског права има очигледно имовински карактер, јер тежи да аутору загарантује материјалне користи које може дати његово дело, док други има чисто лични карактер, јер тежи заштити ауторове личности. Први се може отуђити, и обично се отуђује, док је други неотуђив по својој природи и остаје код аутора упркос свима супротним конвенцијама. Уосталом, ова подела, ако је направимо, вредеће колико вреди општа подела свију права на имовинска и лична. А за ту се поделу, као и за скоро све остале, не може рећи да је у природи ствари. Не може се спорити да и имовинска права имају за циљ крајњи циљ, заштиту личности, пошто она постоје да би личности загарантовала средства акције, дала јој могућност да дела. С друге стране, сама личност је увелико одређена средствима којима у акцији располаже. Није ли један новатор дефинисао личност као текући рачун: поверење које се има и које се улива? „Права су сукцесивни изглед лица, које је кредит (или власт, или моћ) свакога према себи и другима. . . ” (Е. Lévy). — Али ипак између права сваке од ове две групе, узете за себе, постоје извесне сличности у њиховим карактерима и њиховим последицама, тако да се за њих могу поставити извесна општа правила, која се не могу применити на права друге групе. Нпр. правила о незастаривости личних права, њихове неотуђивости, и друга нека, не важе у принципу за имовинска права. Само треба овој подели дати ону вредност и место које има и заслужује. То није подела заснована на дубокој анализи стварности; њено усвајање не значи нужно примање свију последица које се за њу везују; она је једно просто техничко средство које, као и свако друго техничко средство, вреди онолико и донде, колико је и докле је корисно. Ако су резултати његове употребе у противности са потребама стварности, онда га треба одбацити.

Ауторско право, дакле, треба поделити на његове саставне делове. Већина писаца, уосталом, то и чини, свесно или несвесно, и разликује имовинско ауторско право и право на заштиту личности, неимовинско ауторско право или морално право. Предмет спора о природи ауторског права је само имовинско ауторско право. Право личности је ван те дискусије. Нема сумње, како му и само име каже, да се то право налази изван класификације имовинских права. Његов лични карактер је неоспо-

ран. Ако постоје какве разлике између писаца и погледу овог права, то је само у детаљима његове примене. За нас је то од споредна значаја, тим пре што су главни случајеви примене овог права изнесени и дискутовани у претходном одељку. Ја се стога на природи овог дела ауторског права нећу више ни задржавати.

Али је баш та суштина предмет спора, и о њој су изнесена најразличитија мишљења. Ја сам још у почетку напоменуо да многи одричу чак и могућност постојања неког имовинског права у корист аутора као таквих. Прецизирајући предмет тог права, теорија је доказала његову могућност и логичност, а свакидашњи живот обилно доказује његову изводљивост. За већину, која признаје аутору право искључивог искоришћавања дела, спор се своди на питање природе имовинског права аутора.

Оставимо одмах на страну мишљење оних који, не упуштајући се у испитивање природе овог права, сматрају га као привремени монопол у корист аутора, или као једну привилегију којом се у корист једног лица ограничава слобода индустријског делања осталих. То је мишљење недовољно, поред тога што је произвољно. Оно је остатак из доба када је ауторско право била обична концесија власти.

Први покушаји одређивања природе ауторског права карактеришу се тежњом да се оно стави у једну од постојећих категорија имовинског права. Неки су у њему видели тражбено право у корист уметника према публици, коме су чак извесни признали карактер ренте. За другу, много већу групу правника, то није тражбено, већ стварно право. Неслога међу овима почиње на питању, које је то стварно право. По једнима, то је право употребе у корист аутора; за друге, то је обична својина; трећи му дају карактер својине *sui generis*: неки иду дотле, да у њему виде право службености, која би се састојала у терету за све чланове друштва да се привремено не служе својим природним правом репродукције свачијих дела, да би се искоришћавањем истих њихови аутори могли наплатити за своју услугу друштву.

За многе духове, ово је непотребно натезање. Право на основу кога аутори извлаче из својих дела имовинске користи, не може се без деформисања увући у оквир ни једног од традиционалних имовинских права. Основна је грешка сматрати да је имовинско ауторско право неко од већ постојећих права. То је једна нова творевина живота, за коју нема места у постојећем правном систему, те то место треба створити. Право се мора развијати да би задовољило све потребе променљива живота. Ако старе категорије нису довољне, треба им додати нове. Стога неки предлажу да се постојећим двома групама

имовинских права, тражбених и стварних, дода још једна група, група интелектуалних права (E. Picard). Други су предложили да се ауторско право схвати као једно од права на нематеријалним стварима (J. Kohler). По овом последњем схватању, ауторско право има за предмет ствар која се разликује од обичних ствари по томе што је нетелесна. Из тога права произилази за аутора искључиво овлашћење да из свог дела извуче све материјалне користи. Тако би у групи права на нематеријалним стварима ауторско право заузимало оно место које припада својини у групи права на телесним стварима. То би, дакле, била нематеријална, духовна својина.

Од свију концепција имовинског ауторског права, најинтересантнија и најважнија је она која у праву аутора да из свог дела извуче све материјалне користи, види право својине, било да га сматра као обично својину, било као својину *sui generis*, било као нематеријалну, духовну својину. Она има највише и најбољих присталица и најжешћих противника. Остављајући остале концепције на страну, јер је њихова дискусија мање важна, ја ћу се укратко задржати само на овој.

Многи правници сматрају да је ауторско право својина. Уметници, пак, и књижевници одувек су захтевали да се њихову праву призна карактер својине. Сматрајући својину као врховно право, право под којим се сва остала права налазе и из кога проистичу, књижевници и уметници су се надали да ће своје праву подићи углед, и своје интересе боље заштитити, ако успеју да га прогласе за својину. Они су нарочито тежили једном практичном циљу: ако се њихову праву призна карактер својине, то би му, по њихову мишљењу, самим тим била призната вечитост, те би услед тога имало отпасти његово временско ограничење, које је данас у законима спроведено.

Против овог схватања, а нарочито због циља који се њиме жели постићи, устало је одлучно више писаца, доказујући да се не може говорити о ауторском праву као о својини. Разлог за то они налазе у немогућности да се идеја присвоји од стране једног човека. Таква је природа ствари. Само се, веле они, материјалне ствари могу присвојити и бити предмет својине: оне су баш одређене да буду присвојене од појединаца, јер се само тако из њих може извући сва корист. Идеје имају другу природу; оне су створене за заједницу. Чим је идеја објављена, она припада публици, и аутор више није њен господар.

Ове примедбе, које могу на први поглед да импресионирају, почивају у ствари на једној конфузији. Ја се нећу упуштати у оцену примедбе о дестинацији материјалних ствари и идеја у погледу апропријације. О томе разне школе различито уче. Може се са исто толико права рећи да је индивидуално присвајање ма-

теријалних ствари у интересу заједнице, и да у организацији приватне својине пресудну улогу игра интерес заједнице, како то уче присталице теорије социјалне функције. Затим, откуд то да су идеје одређене за заједницу? Историја учи да су дуго извесна знања била привилегија уског броја људи. Правници знају какву је улогу одиграо Gnaeus Flavius, који је народу објаснио право и календар, које су понтифи брижљиво чували за себе. — За нас је једино интересантнији онај део примедба у коме се истиче немогућност да се идеја присвоји. То је тачно, само то не доказује ништа против схватања које у ауторском праву види право својине. Јер, ауторско право и нема за предмет идеју коју је аутор изразио својим делом: на томе је у првом одељку било довољно инсистирано. Ауторско право има за предмет само онај облик који је аутор дао идеји. Никома није дозвољено да туђу обраду идеје представи као своју, али је свакоме слободно да обради исту идеју. Поборијања концепције књижевне и уметничке својине немогућношћу присвајања идеје подсећа стога на проваљивање отворених врата.

Исто је тако без вредности и примедба да од публикације дело не припада више аутору, пошто га од тог тренутка свако може употребити и искористити. Ова је примедба специозна. Тачно је да свако може употребити ауторово дело после публикације; али из тога никако не излази да дело не припада у будуће искључиво аутору, као ствар сопственику. Јер, свако може употребити плод земаљски, који је купио, и уживати у њему, па ипак нико и не помишља да је својина земљорадникова услед тога ослабљена. Такав је закон друштвене међузависности, да ни писац, ни земљорадник, нити који други произвођач, не може искористити своју сопственост без помоћи публике. Нема, дакле, ту ничега специјалног ауторској делатности.

Ништа боље не стоји са примедбом да својина претпоставља материјални предмет кога овде нема. Јер, ако је тако било до појаве такозваних нематеријалних добара, ја не видим зашто би тако морало да буде и даље. Зашто да се појам својине не протегне и на права на тим добрима? Материјалност предмета није услов без кога се право својине не може замислити.

Напоследку, рекло се да ауторско право није својина, јер је својина вечита, а ово је право у разним земљама ограничено у трајању. — Слабост аргумента је очигледна. Јер, тежиште питања и јесте у томе да ли имовинском ауторском праву треба признати вечитост или не, да ли треба да је ограничено или не. Ако га је законодавац ограничио, то још не значи да је и требао тако да уради, и да је правично поступио. У осталом, ово питање биће предмет засебног, идућег одељка.

Изгледа према свему да се ништа одлучно не може приговорити схватању имовинског ауторског права као својине, и да у истини ово право представља све карактере својине. Што је раније, до појаве нематеријалних добара, својина имала за предмет увек неку телесну ствар, то не значи да је материјалност објекта услов за постојање својине. Ја говорим о својини у уском, техничком смислу. Познато је, међутим, да реч својина има код нас и један шири смисао, у коме она обухвата „све ствари, добра и права” која некоме припадају (§ 353 Аустр. Грађ. Зак. и § 211 Срп. Грађ. Зак.), те се идентификује са имовином (*bona, patrimonium*). Нико, бар од оних који признају право аутору да извуче све материјалне користи из свог дела, не спори да је то право својина у овом другом смислу. Том се праву не може успешно спорити ни карактер својине у ужем смислу. Из тога што је својина досад имала увек за предмет телесну неку ствар, највише се може извести да је својина била уско схваћена. Потребе садашњице захтевају да се тај појам прошири. Правне категорије немају освештан карактер. Оне су проста техничка средства, и као таква морају бити довољно растегљива да приме у себе нове правне креације или да им даду места крај себе. Јер напослетку, не може се мењати стварност да би се прилагодила теорија; мора се теорија променити и прилагодити стварности (Claude Bernard).

Нарочито треба истаћи да цела дискусија о природи ауторског права, а нарочито о томе да ли је то својина или не, изгледа доминирана, као што сам већ приметио раније, унапред предвиђеним и срачунатим последицама. Као што то често бива, прво су одређена дејства која се желе, па се онда тражи принцип, из којег би се она могла извести; тек пошто се донесе диспозитив, истражују се мотиви. И присталице и противници теорије ауторске својине имају своју унапред одређену идеју: присталице, нарочито књижевници и уметници, желе да то право буде вечито; противници би га хтели временом ограничити. За многе је тежиште ове препирке у трајању ауторског права. Од њеног исхода требало би да зависи хоће ли му се признати вечитост, или ће бити ограничено у времену. Отуда њихова упорност, јер сматрају да ће имовинско ауторско право бити вечито ако му се призна да је својина.

То је познати поступак правних конструкција помоћу концепција, који може, каткад, бити користан, али који је врло несигуран, и у чију критику ја не могу овде улазити. Ја хоћу само да констатујем да се тим путем не улази у суштину ствари; то није објективно истраживање истине, већ мање више вешто пледирање. Све ту зависи од концепције коју правник узме за основу своје конструкције, и његове личне довитљивости. Украт-

ко, то није наука, то је техника. Резултати тих конструкција немају карактер објективних истина. Зато у нашој дискусији треба ићи другим путем.

Ја сам већ рекао да ми изгледа да се схватању ауторског права као својине не може ништа приговорити. Мени се чини да том праву треба признати карактер својине, јер оно то и јесте. Али то никако не значи да се одатле мора закључити, да је право књижевне и уметничке својине вечито, да је вечитост нужна последица његова својинског карактера, и да онде где те вечности нема не може бити речи о својини. Ниједна од ових теза није апсолутно тачна. Исто тако није тачно да би ауторско право морало бити ограничено у времену, ако се не би нашло да оно има карактер својине.

Пре свега, у готово свима правним системима постоје, и ван својине нематеријалних добара, случајеви својине ограничене у трајању. Тако нпр. концесије шума, рудника, железница, које многи правници сматрају за својину, ограничене су у трајању. Наследно право, које несумњиво представља један од најважнијих делова садржаја приватне својине, у многим је земљама ограничено. Тако, по новелираном Аустр. Грађ. Зак. наследно право не иде даље од четвртог колена; из четвртог колена могу бити позвани на наслеђе само прадед и прабаба, па и њих искључује преживели супруг (§§ 741, 751 и 757 ал. 2). У Француској, право на наслеђе у побочној линији не иде даље од шестог степена сродства (чл. 755 фр. Грађ. Зак.) Француски закон изузима од овог ограничења потомке браће и сестара *de cuius-a*, али је изузетак привидан и скоро бесмислен, пошто он практично значи да *de cuius-a* могу наследити чукун-чукунуници његова брата, што се можда никад неће догодити, узев у обзир велику разлику у годинама умрлог и наследника (сто година у најповољнијем случају, тј. ако се *de cuius* родио тек пошто се његову брату родило дете, и ако између генерација није протекло више од двадесет пет година). Да већ и не помињем Русију, у којој је наследно право ограничено „на директне потомке (децу, унуке, праунуке) и преживелог супруга, као и на сиромашна лица неспособна за рад која су била потпуно на терету умрлога најмање годину дана пре његове смрти” (чл. 418 Руског Грађ. Законика), и може обухватити највише вредности до 10.000 рубаља.

После тога, ако је имовинско ауторско право у модерним законима ограничено у трајању, то не значи да оно није својина. Вечност није нужна последица својине. Данас је приватна својина у принципу вечита, али она се може замислити и ограничена у времену, а да не престане бити приватна својина. Ауторска својина је један доказ у том правцу. Тако излази, да

једно правилно резоновање неће одбити карактер својине имовинском ауторском праву ослањајући се на то што је то право ограничено у времну; напротив, полазећи од временског ограничења ауторске својине, оно ће закључити да је могуће опште ограничење трајања приватне својине.

Не постоји никаква корелација између неограничености трајања и својине, и ауторском праву може се признати неограниченост у трајању и кад се не би нашло да је оно својина. Ја не видим чиме би се оправдало ограничење његова трајања, ако бисмо га схватили као неко друго стварно право, рецимо плодуживање, јер плодуживање може бити вечито (§ 529. Аустр. Г. З. и § 392. Српског Г. З.); или чак као тражбено право, јер и ово је право, под условом спречавања застарелости, такође вечито. Опасност застарелости није, уосталом, специјална тражбеном праву; њој су, само у другом облику, подложна и стварна права, па и својина.

Закључимо.

Онај део ауторског права који има за циљ да уметнику и књижевнику загарантује уживање материјалних користи које могу дати њихова дела, је право својине; и, за разлику од својине телесних ствари, може се назвати књиживном и уметничком својином. Обухватајући једним изразом и њу и индустријску својину, могли бисмо им дати назив духовна својина, својина нематеријалних добара. За питање трајања овог права, питање његове природе је без пресудна значаја. Та се два питања постављају независно једно од другог. — Кад смо тако рашчистили терен, сад можемо прећи на најважније питање ове материје, на питање трајања ауторске својине, што практично значи: докле треба да трају права ауторових наследника, или, шире речено, каква треба да је судбина ауторске својине после смрти ауторове.

IV Трајање ауторске својине

Скоро сви писци и сва законодавства слажу се у томе да ауторима треба признати доживотно право искоришћавања њихових дела. Ја прелазим преко мишљења оних, данас малобројних, који сматрају да је недостојно за уметника да прими за свој рад другу награду осим славе. Уметничко достојанство ништа не трпи од материјалне награде њихова рада. То је, данас, у законодавству постало опште мишљење.

Те потпуне сагласности нестаје, кад се после смрти ауторове постави питање шта треба да буде са његовим правом.

Скоро сви се слажу у томе да право треба на надживи аутора, али су мишљења подељена о року трајања тог права *post mortem auctoris*. Ипак се може рећи да огромна већина, како писаца тако и законодавстава, ограничава то трајање на извесан број година. Опажа се тежња да тај рок буде свуда педесет година после смрти ауторове. По истеку тог рока, свакоме је слободно да штампа књигу, репродукује слику, представља позоришни комад, итд. без ичијег питања и дозволе. Дело онда, каже се, пада у јавни домен. Врло мало их је који књижевној и уметничкој својини признају вечитост. Пројект нашег будућег закона о заштити ауторских права такође одређује да ће ово право трајати педесет година по ауторовој смрти.

На први поглед се не види шта би оправдало ово ограничење трајања књижевне и уметничке својине. То се у толико мање разуме што се ова својина оснива на раду и њиме оправдава. Тако високим титулусом не може се похвалити свака својина телесних ствари, па се њој ипак не спори вечитост. У погледу трајања би ауторска својина требало да буде третирана на исти начин као и обична својина. Њихове судбине треба да су у том погледу једнаке. Отуд излази да свако ограничење у времену књижевне и уметничке својине захтева исто ограничење својине уопште. Избегавање те неминовне последице могуће је само ако се за ово ограничење књижевне и уметничке својине нађе неки нарочит, специфичан разлог. Чиме се, дакле, оправдава ово ограничење?

Оправдање и објашњење ограничења у времену књижевне и уметничке својине представља се обично у две конексне теорије: у теорији општег интереса и теорији друштвене сарадње. Остављајући на страну детаље њихових контура, који су различити код појединих присталица ограничења ауторске својине, ја ћу укратко изложити њихове основне црте, које су свима заједничке. Ево у чему се оне састоје:

У интересу аутора је да им својина буде неограничена, да вечито траје. Али при регулисању те својине право не може водити рачуна само о интересима аутора. Насупрот томе интересу налази се интерес публике, општи интерес. У општем је интересу да добра дела што више продру у народ. Стога се аутору може признати искључиво право искоришћавања дела док је жив. Исто се право може признати и његовим наследницима за неко време по његовој смрти. После тог рока, дело треба да припада човечанству. Не треба омогућити наследницима да после тог рока лише човечанство неког одличног дела на тај начин што неће дозволити, из буди ког разлога, његово умножавање или представљање. Што се више удаљујемо у времену од смрти аутора, право наследника слаби, а интерес пу-

блике расте. За огроман број дела врло је вероватно да ће после ауторове смрти пасти у дефинитивни заборав, ако им се то не деси још за живота ауторова. Зашто онда повећавати једно право које ће у огромној већини случајева бити без стварна садржаја, и истовремено ићи против општег интереса у извесним случајевима?

После тога, из разумљивих и очигледних социјално-економских разлога, индустријским патентима не може се признати неограниченост у трајању. У целом свету је искључиво право њихова искоришћавања ограничено на неколико година од дана патентирања. Индустријски напредак би се спутао сваким продужењем трајања заштите патента, а онемогућио би се вечитошћу заштите. Зашто онда признавати вечитост књижевној и уметничкој својини, кад је она у суштини иста са индустријском својином, те обе сачињавају својину нематеријалних добара? Тим пре, — и тако прелазимо на теорију друштвене сарадње —, тим пре што ни проналазак ни књижевно или уметничко дело није производ саме активности проналазача, књижевника или уметника. Ма колика иначе била оригиналност једног духовног дела, неки његови елементи узети су сигурно из оног заједничког идејног блага што га је створио напор и рад целог човечанства у прошлим столећима. И сама средина у којој аутор живи има удела у његову делу: учитељи ауторови, критичари, чак и сви остали суграђани допринели су нешто његовом стварању. Другим речима, свако дело је производ сарадње аутора и средине. Неки иду чак дотле да сматрају, да је свако дело предмет сусвојине аутора и друштва.

Овој сарадњи у изградњи дела треба додати још и једну нарочиту особину вршења ауторске својине. Ниједан аутор не може вршити своје право другојаче до објављивањем, представљањем, извођењем, т. ј. помоћу публице. Главна намена сваког интелектуалног дела је да буде комуницирано што већем броју људи: без те вулгаризације дело губи свој *raison d'être*, а ауторска својина своју садржину. Објављивањем, дело се предаје публици и самим тим престаје искључиво ауторово право.

Напослетку, за оправдање ограничења трагања ауторске својине речено је да вечност није у интересу ни самих аутора. Терет литерарне и уметничке својине, ако би вечито трајао, спречавао би ширење дела.

Из свега овога писци закључују да је ауторово право у сталном сукобу са правом заједнице. Аутор треба да врати заједници оно што јој дугује, управо да јој уступи њен део. Услед тога је искључива и вечита својина овде немогућа. Она има да траје толико, колико је потребно да аутор и његови наследници извуку награду за ауторов рад; после тога, дело се има

вратити онеме од кога и потиче, тј. друштву, заједници. То значи да га после тог рока може свако искоришћавати.

Цело ово аргументовање против неограничености књижевне и уметничке својине не може да издржи критику, иако на први поглед изгледа убедљиво.

Није потребно задржавати се поново на примедби да идеја престаје бити ауторова својина самом комуникацијом публици, и да је за искоришћавање свог права аутор принуђен да се обрати публици. Јер, као што је то већ у неколико махова примећено, књижевна и литерарна својина и нема за предмет идеју, већ израз, форму коју јој је аутор дао. А да то може бити предмет права и материјално се искористити, најбољи је доказ у томе што то бива, а што то право сви признају аутору за његова живота. Уживањем у делу, публика не постаје његов сопственик, као што не постаје сопственик парка, музеја, или обичне куће и обрађеног поља, у чијем разгледању и посматрању такође ужива. Што наша активност користи другима, било са нашом вољом, било упркос наше воље, тиме се не крњи наше право на плодове те активности. — То што се аутор обраћа публици и њеном помоћу искоришћава своје право, није ништа специјално искоришћавању ауторског права. То исто чине апсолутно сви произвођачи, који не производе за сопствену потрошњу. Свима таквим производима је „главна намена” да буду што више растуриени у публици. У томе се не може видети ништа друго до једна обична манифестација принципа друштвене поделе рада. Треба ли после извесног времена фабрикант да престане бити сопствеником фабрике и да је уступи заједници, зато што је ту фабрику искоришћавао помоћу публике? Ако треба, онда се у тој помоћи публике може наћи основ и за ограничење ауторске, књижевне и уметничке својине, иначе не. — Врховни триумф идеје је да постане општа, то је тачно. Али је исто тако врховни триумф сваког продукта да се сви њиме служе.

Каже се: интереси аутора и публике су супротни, и од тога је направљена читава теорија. Ја признајем да ту супротност никако не опадам. Друштвени је интерес да се штовише добрих дела растури и оде у народ; али то је и ауторов интерес, који на тај начин долази до веће материјалне користи. Нема сукоба интереса; напротив, постоји њихова сагласност. Може се приметити да је у интересу публике да дело буде што јефтиније. Али зар није у њеном интересу, да и све остало буде што јефтиније? Зато, ако се ограничи право аутора да искоришћују своја дела, морају се ограничити и права осталих произвођача. На основу „интереса публике” између њих се не може правити никаква разлика. — Уосталом, примећено је одав-

но да престајање ауторске својине, а тиме и обавеза издавача, директора позоришта и других да ауторима плате хонорар, користи само тим лицима. По престанку пишчева права, књиге и позоришне улазнице нису ни мало јефтиније, те се не може рећи да је интерес публике да ауторска својина буде у времену ограничена.

Има, међутим, један део истине у такозваној теорији друштвеног интереса. Ако се ауторској својини призна вечитост, онда се даје могућност наследницима сваког аутора да из буди којих разлога спрече ширење дела, не дозвољавајући његово штампање, или репродукцију, или представљање. Тако би воља неколико лица била довољна да човечанство лиши можда најбољег дела. — Резоновање је тачно, само да ли га треба ограничити искључиво на књижевну и уметничку својину? Њеним неупотребљавањем вређа се друштвени интерес; али зар то није тачно и за обичну својину? Друштвени интерес трпи од неискоришћавања сваке својине. Поштујући неимовинско право аутора, његово „морално право“, сви се слажу у томе да зависи искључиво од ауторове воље хоће ли дело бити публиковано или не, искоришћено или не. Не сматра се да је неупотребом тог права од стране аутора повређен друштвени интерес. Повреда почиње тек ако наследници ауторови не искоришћују наслеђено право. За својину телесних ствари, међутим, њено неупотребљавање од свагдашњег сопственика противно је друштвеним интересима. Уопште говорећи, сопственик не врши своју друштвену функцију ако своје право не искоришћава. — Замерка је дакле, тачна, али се она не односи једино на књижевну и уметничку својину, већ на све случајеве својине. Срп. Грађ. Зак. садржи једну интересантну примену ове идеје у §§ 229 и 230 који гласе: „Пуста места нису ничија и таква сваки заузети и освојити може. — За пусто место држи се и оно, које је својевољно остављено, с намером не вратити се натраг. И ово се држи: а) ако правог господара за десет година нема, нити му се за то време трага ни гласа зна, осим ако му није могуће билс вратити се, или јавити се; б) ако је толико времена протекло да је место запуштено у лут обрасло, и за то се наново крчити морало; в) ако је прави господар оставио, па дознавши да је други заузео, за годину дана противан показао се није, а могао је“. Слично се нешто може прописати и за ауторску својину по ауторовој смрти; за његова живота то је немогуће, због неимовинског ауторског права, „моралног права“. И тако, на крају, излази да се апсолутност обичне својине може ограничити увек; док то није случај са ауторском својином.

Једва је потребно поменути да се из чињенице што ће мало, релативно врло мало дела преживети своје ауторе и њихове

наследнике, а да ће остало отићи у заборав, не може извући никакав аргуменат за ограничавање трајања ауторске својине. То би било отприлике исто као кад бисмо својину ма које друге ствари ограничили на време њена обична трајања, без обзира на изузетне случајеве.

Теорија друштвеног интереса не оправдава, дакле, ограничење трајања ауторске својине.

Ништа боље не стоји ни са теоријом друштвене сарадње. Тако, ништа се не доказује аргументом о апсолутној потреби да се ограничи трајање патента, мањ ако не то, да би поступајући подједнако према свима, требало ограничити и обичну својину, а не само књижевну и уметничку. Ауторска својина има, као и својина проналазача, порекло у духовној активности, али отуда никако не излази да и она треба да буде жртва исте мере друштвене нужности. А, ако се баш хоће и она да ограничи у трајању, онда никакви разлози не могу спасти од тог ограничења ни класични *dominium*. Из временске органичености права проналазача може се извући само један закључак, који је више једна констатација, а то је, да ова ограниченост не смета проналазачима да у довољној мери искористе своје право, и извукну награду за свој труд. Неће ли се та констатација да узме као индиција, да се својина уопште може ограничити у трајању, и да и ограничена својина може потпуно да одигра своју улогу, онда се она никако не може узети као разлог за ограничење само књижевне и уметничке својине. — Дакле ни овај аргумент, као ни малочашњи аргумент, извучен из бојазни да наследници неће вршити своје право ауторске својине, не доказује да литерарну и уметничку својину треба у погледу трајања третирати другојаче од обичне својине. Из њих се, баш напротив, пре може извести потреба и могућност ограничења трајања сваке својине. Нову могућност да то констатујемо још једампут пружиће нам испитивање теорије друштвене сарадње. Разлози ове теорије такође нису специфични за ауторску својину, већ вреде за сваку својину, уколико уопште вреде.

Теорији друштвене сарадње може се пре свега пребацити њена нелогичност. Ако друштво има као сарадник право на удео у користи од дела, отуда не излази да му после извесног времена треба да припадне цело дело у својину. То је лавовска подела. Управо, то више није подела резултата заједничког рада, то је експропријација. — Изузев, ако се друштву као сараднику призна претежан део заслуга за дело, као што то неки чине, ма да је то очигледно претеривање. Аутор би онда био једна врста најамника, чији би рад био плаћен правом да привремено искоришћава дело. После тог рока, друштву припада дело у својину, пошто је оно дало материјал за његову изградњу. То је

оно што су неки рекли подсећајући да рад не чини сопствеником, већ да само даје места праву на награду. Али се онда може приговорити друга једна нелогичност. Ево у чему је она: Има аутора који не износе на јавност своја дела. Ниједан закон на свету, колико је мени познато, не обавезује аутора да пусти у промет своје дело, па и ако он сам сматра дело за готово, и чак ако га је некима и комуницирао. Сви се слажу да је то добро и да би у противном случају ауторова личност била грубо повређена. Али је то нелогично са тачке гледишта теорије друштвене сарадње. Као сараднику, или боље речено наручиоцу, друштву би требало признати право да од аутора тражи рачун о материјалу који му је дало, и исходу рада (В. § 1160 Аустр. Грађ. Зак. и § 716 Срп, Грађ. Зак.). Зашто иначе да се заједница показује ригорознија према онима који публикују своје радове, него према онима који своја дела не износе на јавност? Први су, очигледно, интересантнији и заслужују више пажње. Исто важи и за дела која је аутор оставио после своје смрти необјављена. И за њих би се, логично говорећи, морало признати право заједници да захтева њихову публикацију. Међутим, као што рекох, нико не иде дотле у логичном извођењу теорије, што је врло рђав знак за њен принцип. — Нелогичност прелази сваку дозвољену меру, кад се пореди положај одличних и положај слабих аутора. Са једнима и са другима друштво сарађује у истој мери; и једнима и другима оно даје исти материјал. Међутим, док први од тог материјала праве ремек-дела, други га траће. И сад, долази друштво да присвоји себи после извесног времена та ремек-дела, позивајући се на своју сарадњу, док за исту сарадњу од других не тражи чак ни накнаду за дат материјал. А Бог зна колико би та накнада износила, чак и кад би се материјал ценио најниже! Тако излази следеће: за таленте — експропријација, за неталенте — поклон!

Али оставимо нелогичности ове теорије, и, не дајући више речи „сарадња” њен технички значај, загледајмо у сам њен принцип.

Аутор се користи радом, искуством и саветима претходника и савременика. Средина у којој живи сугерира му идеје. На њој врши своја проматрања и запажања. Она и њена историја дају му материјал и могућност да се испољи. Све је то тачно и не може се озбиљно спорити. Само то не важи искључиво за ауторе: то је једно опште правило. То важи за сваког човека. Активност свију нас и њени производи у зависности су од средине у којој живимо. То је једна проста и директна последица друштвеног живота. У самој изградњи наше личности удео традиције и средине је пресудан. Најбоље предиспозиције остале би стерилне кад их средина не би оплодила. Само, треба

приметити, исто дејство средине не производи исте последице на свима индивидуама. Те последице зависе од свачије рецептивности. Природа је сваког обдарила различито, те ми нисмо само оно што наша средина хоће, већ и оно што наша индивидуална природа дозвољава, а и сама хоће. Оквир који нам је природа дала, испуњава средина великим делом, те се може рећи да смо ми, у главном, оно што од нас, у границама и могућностима одређеним природом сваког од нас, направи наша средина.

Но ма како се мишљење имало о границама утицаја средине на јединке, ма како се мислило о обиму онога што личност дугује средини, то се односи на све нас, а не само на ауторе. Закључак који би се одатле желео да изведе о правима заједнице на удео у резултату наше активности, могао би да обухвати све активности. Он би имао да обухвати и сва права, јер су и она резултат заједничког живота, јер и она постоје помоћу заједнице. Томе би избегао само Робинзон, али он и нема никаквих права. Ни у ком случају не може се одатле закључити да треба ограничити у трајању једино ауторску својину. Логичне последице резоновања о „друштвеној сарадњи” много су обилније.

Уосталом, овај значај средине, и друштвена међузависност, која га употпуњава, само су чињенице; остаје да се оне интерпретирају. Разне солидаристичке теорије на њима су основале учења о нужности мање или веће ограничености индивидуалних права, а нарочито учење о својини социјалној функцији. Ниједна није одатле закључила да треба ограничити само књижевну и уметничку својину.

Укратко, аргумент о утицају средине не захтева само ограничење у времену ауторске својине. Његов је домашај много шири. Он поставља цело социјално питање и захтева ограничења свију индивидуалних права или тачније њихову социјалнију и мање егоистичну организацију. Тако ми констатујемо још једампут, а помоћу теорије друштвене сарадње, да нема специфичних разлога за ограничење трајања ауторске својине, већ да се напротив из њена ограничења може извести закључак о потреби и могућности ограничења трајања својине уопште. Или се, дакле, књижевна и уметничка својина има попети на ранг обичне својине, и признати јој се неограниченост трајања, или се свака својина уопште има ограничити по угледу на књижевну и уметничку својину. Њихов режим би требао да буде истоветан.

Али претпоставимо да је тачна теорија друштвене сарадње и да је ограничење трајања ауторске својине њоме оправдано. Каква је практична последица после тог ограничења?

После престајања ауторске својине и „враћања дела друштву”, теоријски је свакоме дозвољено искористити га. Преведено на практичан језик, то значи да га сваки издавач може штампати или репродуковати, да га сваки директор позоришта и приређивач концерата може представљати или изводити, према томе већ у чему се састоји дело у питању, а да за то не плати никоме никакав хонорар. Ми остали не можемо искористити то право, које, теоријски, припада и нама, јер немамо за то потребна средства и организацију. Искуство, међутим, учи, а та је опаска учињена већ више пута до сада, да књиге које је слободно штампати, јер више на њима не постоји ауторска својина, нису ништа јефтиније од књига на којима та својина још постоји, и да нема разлике у ценама места у позоришту, према томе да ли се приређује представа цела које је још предмет ауторске својине, или дела које је то престало бити. Отуда излази да такозвана друштвена сарадња користи једино издавачима, директорима позоришта, приређивачима концерата, умножачима уметничких дела, и то за вечита времена. Поставља се питање: да ли је заиста потребно лишити ауторове наследнике права, које је аутор стекао својим радом, и заоколишним путем дати уживање тога права лицима која за то немају други пут, титулус, до што су још за живота аутора извлачили користи из његова рада. Ограничење у времену ауторске својине, како се оно практикује и предлаже, нема други смисао. Наследницима пишчевим даје се привремено уживање права које је аутор стекао, да би се после то право предало за вечита времена издавачима.

Овим је истовремено одбијен и последњи разлог, наведен за оправдање ограничења књижевне и уметничке својине, а по коме вечност ауторске својине није ни у интересу самих аутора, јер би терет тог права отежавао циркулацију њихових дела. Аргумент би вредео, кад би се по престанку ауторске својине дело продавало јефтиније. Како то, као што смо видели, није случај, онда је природније да корист од дела припадне наследницима, а не издавачима.

Из ове дискусије разлога наведених за оправдање временског ограничења ауторске својине излази да га ни ти разлози ни последице тог ограничења не оправдавају у оквиру данашње приватно-правне организације. Нити је поред вечитости обичне својине оправдано ограничено трајање књижевне и литерарне својине, нити се тим ограничењем, које се проповеда с позивом на право и интерес заједнице, у истини користи заједница. Књижевна и уметничка својина треба да ужива исту заштиту, у погледу трајања, као и обична својина. То не значи да трајање и једне и друге својине треба и мора да буде вечито; то значи

само да не постоји ни један разлог да се у погледу трајања прави разлика између њих. Питање трајања својине и уопште питање њене организације, и сувише премаша узак оквир овог рада, да би могло бити, макар и површно, овде расправљано. Стога ћу, ослобођен нетачних аргумената о тобож нужној ограничениости ауторске својине у времену, и не водећи више рачуна о томе да ова својина представља на креацијма духа оно што обична својина представља на телесним стварима, покушати да у следећем и последњем одељку изложим основне мисли којима би требало да се инспирише регулисање ауторског права после смрти ауторове.

V Ауторско право после ауторове смрти

Систем ограничења трајања књижевне и уметничке својине у ствари се своди на ограничење права наследника. Та својина фактички и даље траје, само се њоме у будуће користе искључиво издавачи и други посредници између аутора и публике. Одузето од ауторових наследника, ово право је, под изговором рестриуције заједници, дато на искоришћавање неколицини лица. Пошто и после његова правног престанка ово право у истини и даље траје, зашто га отворено не прогласити вечитим? Вечитост за вечитост, боља је она која је смишљена, него случајна. Остаје само да се одреде титулари тог права, лица којима треба да припадну материјалне користи ауторске својине, као и начин искоришћавања те својине, који ће, не дирајући права титулара, најбоље задовољити оправдане интересе публике.

Питање искоришћавања ауторске својине за живота аутора и не поставља се. То право припада аутору, и он га може вршити по своме нахођењу. То је ван сумње и дискусије. Раније је довољно указано на то, да се без повреде ауторове личности за ауторску својину не могу донети прописи слични §§-има 229 и 230 Срп. Грађ. Зак. Неимовинско ауторско право, „морално право”, противи се томе, и ауторска својина је у том погледу неприкосновенија од обичне својине.

Ствар стоји сасвим другојаче по ауторовој смрти. Смрћу ауторовом, облик дела фиксиран је *ne varietur*, и неимовинско ауторско право, „морално право”, своди се у будуће на то да се сачува интегритет дела, да се спречи његово мењање, дакле на једну чисто негативну функцију. Ја ћу се на крају овог излагања вратити укратко на питање, коме треба да припадне вршење овога неимовинског ауторског права после ауторове смрти. Засад, задржимо се само на судбини ауторске својине.

Аутор је ставио своје дело у промет, и оно ту има и да остане. То ће дело, можда, дати материјалних користи. Питање је, коме те користи треба да припадну, коме, другим речима, припада уживање ауторске својине. Друго једно питање, које се са овим првим не поклапа, те их не треба мешати, је питање експлоатисања дела: хоће ли дело моћи експлоатисати свако, без потребе ичије дозволе за то, но с тим да одређени део добивених користи преда лицима којима припада уживање ауторске својине, или ће, напротив, дело моћи експлоатисати само онај ко за то добије дозволу од овлашћеног лица.

Готово сви модерни закони дају оба ова права ауторовим наследницима и искључиво њима. Они их и не разликују. Наследници, било тестаментарни, било интестатски, било уговорни, тамо где је уговор признат за основ позивања на наследство, који наслеђују остала добра ауторова, наслеђују и књижевну и уметничку својину. Њима припада и право на користи из дела и право да дају дозволе за његово експлоатисање. С друге стране, наследницима се признаје увек исти обим права, без икаква обзира на степен њихова сродства са аутором. И најудаљенији сродник, кад наслеђује аутора, добија толико исто право колико се даје ауторској деци, кад их има, те она наслеђују. — Једном речју, после ауторове смрти ауторска својина подлеже у свему истим правилима којима и остала добра ауторова.

Мени се чини да би у сваком погледу требало другојаче поступити: корисници ауторске својине не морају нужно бити она лица која по данашњем наследном праву наслеђују остала добра; право експлоатисања није потребно узети са правом на користи; обим права интестатског наследника требао би да варира према степену сродства. Размотримо мало изближе свако од ова три питања.

1) — *Коме треба да иду користи од књижевне и уметничке својине после ауторове смрти?* Идући за тенденцијом развитка наследног права у нашем добу, право на наслеђе ауторске својине требало би ограничити на сроднике који се налазе у извесном ближем сродству са аутором. Разлози за то ограничење су опште познати. Некада је крвна веза значила много више него што данас значи. Њоме се заснивала многу струка солидарност међу сродницима, као што су заједничка грађанска одговорност и кривична одговорност, чега је најбољи израз крвна освета. Крвна заједница имала је за допуну имовинску заједницу. Наследство свију сродника је било само једна од многих манифестација те породичне солидарности. Данас, та солидарност више не постоји у истој мери; ње је великим делом нестало, те се с правом наследници после извесног

степен сродства називају весели, насмејани наследници. Свако наслеђивање у недоглед изгубило је свој разлог постојања. То је у толико тачније за ауторску својину, што се код ње не ради о неком породичном добру, за које би породица имала права захтевати да остане у њој, већ о личној креацији аутора, дакле о нечему на што породица може са мање права претендовати.

Свима лицима која буду оглашена за наследнике требало би признати право на уживање, као и располагање делом ауторске својине који им припада, најмање за време од тридесет година, а ако преживе тај рок онда до њихове смрти. Овај минимални рок од тридесет година потребно је утврдити ради сигурности лица којима би наследник могао уступити искоришћавање свога права. Та би лица онда била осигурана од случаја изнедане смрти наследникове. Његово одређивање је, уосталом, у првом реду корисно самим наследницима, јер би без тога тешко нашли лице коме би уз повољне услове могли уступити искоришћавање њихова права.

Што се тиче интестатског наслеђивања ауторске својине, требало би разликовати, према томе да ли се за наследство јављају сродници из прве линије, потомци и претци, или сродници из побочне линије. У првој би се линији наслеђивање могло признати *ad infinitum*; у побочној линији требало би право наслеђивања ограничити на сроднике до трећег степена сродства са аутором, и то тако, да са смрћу титулара права који је са аутором у трећем степену сродства његово право престаје и не преноси се даље на његове сопствене наследнике, изузев у колико још не буде био истекао минимални рок трајања од тридесет година. У побочној линији би се преношење ауторске својине могло вршити од једног лица на друго само у границама трећег степена сродства са аутором. Преко тог степена престајало би право сродника на наслеђивање, без икаква обзира на њихово сродство са *de cuius*-ом, увек под резервом рока од тридесет година. Објаснимо се. Аутора може наследити његов син, овога ауторов унук, овога ауторов праунук итд. у недоглед у првој линији. Ауторова унука може наследити ауторов брат, јер је он у другом степену сродства са аутором. Тог истог ауторова унука може наследити и ауторов синовац, јер је он у трећем степену сродства са аутором, без обзира на то што је у четвртном степену сродства са ауторовим унуком, кога наслеђује, дакле са *de cuius*-ом. Води се рачуна искључиво о сродству са аутором. Исто тако ауторова унука може наследити и ауторов стриц, без обзира на то што је ауторов стриц у петом степену сродства са ауторовим унуком о чијем се наследству ради; главно је да између њега и аутора постоји трећи степен сродства. Међутим, од ауторова стрица ауторска својина не би

могла прећи на синове тога стрица, ауторову браћу од стрица, јер су они са аутором у четвртој степену сродства. Она би могла прећи на њих само у колико није протекло тридесет година од ауторове смрти, и до истека тог рока.

Поред ауторових сродника, како оних из праве линије тако и оних из побочне, и конкурентно са њима, имао би се признати изврстан удео у наслеђу и преживелом супругу.

Но, са нестанком ових лица, дакле са гашењем потомства, смрћу предака, смрћу супруга и заинтересованих сродника из побочне линије, ауторска својина не би требала да престане и падне у равни домен, те постане, у неку руку, општа. Ми знамо коме би то у ствари користило. Ако се жели да она у највећој мери, иако индиректно, користи друштву, приходе од ње, уживање њених користи, требало би предати живим ауторима, књижевним и уметничким организацијама, да се тиме помогне развијање књижевности и уметности. Радом прошлих генерација аутора треба да се помажу садашње генерације. Друштво у својој целини не може се другојаче користити књижевном и уметничком својином.

Ова атрибуција ауторске својине организацијама књижевника и уметника оправданија је него право многих крвних сродника аутора о чијем се делу ради. У истини, сви књижевници и сви уметници сачињавају једну широку породицу. Они су једни другима, чак и кад имају супротне идеје и мишљења о својој уметности и о свом раду, ближи него многим својим крвним сродницима. У њиховој породици често долази до велике галаме, то је истина; али то није доказ непостојања блискости и солидарности. Уосталом, у којој породици нема распри? — Треба приментити да и теорија друштвене сарадње, ако јој се хоће да да колика толика прецизност, води признавању овог права књижевника и уметника на користи из дела својих претходника. Разуме се, не може бити речи о сарадњи у уском смислу речи, већ само о утицају средине. А на књижевнике и уметнике нико не врши толики утицај колико њихови претходници и савремени књижевници и уметници. Управо, једино је тај утицај директан и може се јасно запазити у књижевним и уметничким делима. Према томе, ако је књижевник или уметник обавезан према неком због помоћи у стварању дела, то је свакако, и у првом реду, према великој уметничкој или књижевничкој фамилији, и њој стога треба да иде изврстан део користи од његова дела.

Право на удео у подели користи од ауторске својине требало би признати ауторским организацијама у што већем броју случајева, т. ј. не само по смрти наследника, сродника и супруга, већ и конкурентно са њима, или бар конкурентно са неким од њих.

Део користи који треба да припадне књижевницима и уметницима не би се, разуме се, делио између њих. Удео сваког појединца био би и сувише мали, а и било би тешко одредити ко све има право да учествује у деоби. Тим делом, који би требао да припадне уметницима и књижевницима као целини, располагале би њихове организације; он би служио за помагање у ма ком виду њихових чланова. Можда би га чак требало поделити између тих организација и државе, да га и те организације и држава употребе у корист књижевника и уметника. То се решење код нас намеће, пошто је осећање потребе за организацијама још слабо развијено чак и у слојевима где та потреба постоји, и пошто ће код нас држава сигурно имати још дуже времена да врши и оне функције које у другим земљама обављају приватне организације.

Ово учествовање уметника и књижевника преко државе и својих организација у подели добити из дела умрлог аутора толико је оправдано и толико се намеће, да је пракса већ пошла тим путем, упркос закона. Тако француско „Друштво драмских писаца и композитора” прима, по споразуму са директорима позоришта, која су претплатници друштва, а то су сва важнија позоришта, хонорар и за представљање и извођење оних дела која су већ пала у јавни домен, пошто је истекло време за које је закон штитио искључиво право наследника. Оно тај хонорар даје великим делом искључиво наследницима, ако их има; ако их нема, ставља га у свој помоћни фонд, те се тако тим новцем користе сви чланови друштва. Оно прима хонорар и за велика класична дела која нису никад била предмет ауторске својине, чак ни у корист самих аутора! Исто је постигло са својим претплатницима и париско „Друштво музичких аутора и композитора”.

Аутор може својим правом располагати тестаментом. У том случају, наследник или легатар треба да има искључиво право искоришћавања ауторске својине за време док је жив, а најмање за тридесет година после смрти ауторове. — Ако је сам наследник располагао без ограничења својим правом у корист неког трећег, тај трећи стиче право на корист од ауторске својине док је жив наследник, или најмање за тридесет година. По истеку тог рока, право ће припасти држави и заинтересованој ауторској организацији. (Ми овде говоримо само о користима ауторске својине. Питање експлоатације дела и рока трајања уступљеног права репродукције биће мало после засебно третирано). Располагање тестаментом од стране самог наследника ауторова вреди у толико, у колико је лице тако именовано за наследника наследникова у степену сродства са аутором да

може наследити; иначе, тестамент вреди до истека рока од тридесет година после ауторове смрти.

Из свега овога излази да би се наслеђивање ауторске својине вршило ван правила о деволуцији остале имовине ауторове. Тиме би се повредио принцип јединства имовине, али би, у накнаду за то, у подели користи од књижевног и уметничког дела после смрти аутора, било поступљено са више правичности. Уосталом, принцип јединства наследства у свима правима је мање више повређен у корист принципа плуралности наследних маса. Ово издвајање ауторске својине из опште масе могуће је због тога што је ову својину увек могуће идентификовати; њен предмет је такав да не може ишчезнути међу осталим деловима масе.

2) — *Права појединих наследника и подела користи између позваних на учествовање у подели.* Најближим сродницима *de cuius*-а у првој линији, деци, унуцима и родитељима, могло би се признати искључиво право на користи књижевне и уметничке својине. Што се тиче осталих сродника у правој линији, уз њих би у подели тих користи могле учествовати одговарајуће књижевне или уметничке организације и држава. То би се учествовање могло искључити у неким случајевима, нпр. ако се о издржавању тих својих сродника старао аутор за живота, или, уопште, ако су ти сродници сиромашни. Иначе би удео књижевних или уметничких организација и државе растао са удаљеношћу сродства, био би нпр. 30% у деоби са праунуцима, 35% или 40% у деоби са чукунуцима, и тако редом, док не би достигао извесну висину коју не би требало да прелизи, те би за све остале потомке био исти. За деобу са претцима, дедом, прадедом, могао би се одредити сталан процент.

Преживелом супругу аутора требало би такође признати исто искључиво право као и деци, унуцима и родитељима ауторовим. Питање о одређивању дела преживелог супруга, кад је у конкурсу са потомцима, претцима или побочним сродницима ауторовим, могло би се решити као и у општем праву.

Побочним сродницима не би требало, у принципу, дати искључиво право на користи од ауторске својине. Са њима би требало да конкурише одговарајућа уметничка или књижевна организација и држава. У конкурсу са браћом и сестрама држави и књижевној, односно уметничкој, организацији могло би се признати право на један део, једнак са делом брата или сестре. Но и ово право државе и ауторске организације могло би изостати у неким случајевима, нпр. ако се аутор за живота старао о својој браћи и сестрама, или су ови сиромашни. — Ако ли се пак према држави и заинтересованој организацији налазе побочни сродници трећег степена, онда би се приходи од ау-

торске својине могли делити тако да држава и заинтересована организација добију свака по један део.

Можда би се и овде требало инспирисати идејом спроведеном у неким модерним законима социјалног осигурања, и дати удео у користи од ауторске својине поред ових лица још и свима оним лицима о којима се аутор старао док је био жив, а која су сиромашна и неспособна за рад (Ср. §§ 45 ал. 4; 70; 90 и др. нашег Закона о осигурању радника од 14. маја 1922. године). Идеја уосталом и није тако нова за српско право, пошто по § 413 Српског Гр. Зак. : „Жена по смрти мужа остаје као удовица на уживању добара мужевљевих, и ужива заједно са онима који су и за живота мужевљева учествовали. . .” а несумњиви представници доктрине сматрају да су тиме обухваћена и лица која је *de suiis* издржавао из милосрђа. (В. Драг. Аранђеловић, *Нрасл. Право*, Бд., Кон, 1925., с. 43).

Напоследку, у недостатку ма кога од ових лица, или по њиховој смрти, као и по престанку права онога коме је уступљено, уживање књижевне и уметничке својине припало би одговарајућој књижевној или уметничкој организацији и држави, које би га делиле на равне делове.

3) — *Експлоатисање дела*. Користи од дела знамо коме треба да припадну. Али тиме није решено питање искоришћавања дела. По постојећим законима, у већини земаља, то право да дело умножавају, или дозволе његово умножавање или представљање, припада наследницима, који га могу и не употребити, и тако лишити публику уживања и поуке које може дати једно књижевно или уметничко дело. Међутим, у општем је интересу да има што више, што бољих и што јефтинијих репродукција добрих дела, и да буде што више представа и извођача позоришних комада и музичких композиција. Потребно је наћи неко решење које ће више водити рачуна о легитимним интересима заједнице, а које неће повредити право наследника на користи.

Ауторска својина може дати све користи наследницима само ако им се призна право да одлуче коме ће, и под којим условима, поверити искоришћавање дела, нпр. штампање књиге, репродуковање слике или статуе. Стога им то право треба у принципу признати за минималан рок трајања ауторске својине, т. ј. тридесет година. Њима би припадало право да у том року бирају начин искоришћавања ауторске својине. Држава и уметничке односно књижевне организације сачувале би свој удео у добити, без обзира на то да ли је наследник уступио искоришћавање свог права уз накнаду или без накнаде. Тај би се удео могао рачунати према цени књиге, репродукције или улазнице.

По истеку рока од тридесет година, монопол наследника, или онога коме је наследник уступио право експлоатације, пре-

стао би, и свакоме би било дозвољено да дело експлоатише: да штампа књигу, приређује представе, репродукује слику итд. Место монопола настала би слобода. Само слобода не би значила бесплатност; напротив, сваки онај ко би експлоатисао дело био би дужан да плати извесну суму, нпр. 8⁰/₁₀₀ од цене штампаних књига, која би се делила између оних који на њу имају права. Тако би услед конкуренције публика била задовољена, а ни право наследника не би било повређено. Сва би тешкоћа била у организацији наплаћивања ових сума, али то није неизводљиво. Комбинованом акцијом државе и књижевних и уметничких организација, то би се дало некако извести. Овај је систем, углавном, усвојен у Енглеској, те би тамошња пракса могла дати корисне индикације за организацију наплате наследничких права.

Али то није све. Чак и у периоду од тридесет година по ауторовој смрти наследницима не би требало оставити на вољу да искористе своје право или да га не искористе, т. ј. да дозволе експлоатисање дела или да га не дозволе. Не сметнимо с ума да је главно право наследника право на материјалне користи; право дозвољавања експлоатације и уговорања њених услова признаје им се у главном за то, да би могли извући што више користи из ауторске својине, а не да би по вољи могли лишити публику дела чије су им користи уступљене. Стога би и у овом периоду требало дозволити слободу експлоатације, ако наследници не учине употребу од свог права у извесном року, нпр. ако за годину дана нису никоме хтели да дозволе представљање комада, или ако за три или пет година по исцрпљености издања не приреде ново издање, итд. На тај би начин и у овом периоду од тридесет година интерес публике био заштићен. Ни интерес наследника не би био повређен, пошто би свако ко би дело експлоатисао морао да плаћа за то неку суму новца, исто као за експлоатисање дела по истеку периода од тридесет година. Не би требало, дакле, ићи онако далеко како то чини § 230. Срп. Грађ. Зак. за својину непокретних ствари, и лишити наследника и користи права због његове неупотребе.

Ако би користи од дела имале, због непостојања наследника, да припадну одмах држави и ауторским организацијама, онда би слободу експлоатисања дела требало дозволити одмах, још пре истека рока од тридесет година.

4) — *Неимовинско ауторско право*. Из претходећих разлагања о судбини ауторске својине, имовинског ауторског права, добија се утисак да за наследнике то више није својина; пре би се рекло за право наследника да представља ужитак на нетелесној ствари. Њихово је право ограничено трајањем њихова

живота; они њиме могу располагати заувек; тридесет година после ауторове смрти, свака га може експлоатисати. Судбина неимовинског ауторског права, права којим се штити манифестација ауторове личности у његову делу, потврђује да право наследити није ништа друго до ужитак.

Ауторовим наследницима припада несумњиво и вршење тог неимовинског ауторског права. Само, обим тог права је сада много мањи него што је био за живота ауторова. Више не може бити речи о праву на модификацију, о праву да се у делу врше измене. После ауторове смрти тих промена не може бити, осим ако је аутор у свом тестаменту изрично овластио некога да то у његово име учини. Убудуће се ово право своди на чување интегритета дела. Од њега остаје само негативна страна. Па и тако сужено право је ограничено дужношћу наследника да дело експлоатишу, јер ако они дело не искоришћују, неће моћи забранити другима да то не чине.

Али поред наследника, вршење овог права треба признати и ауторским организацијама, држави, једном речју свима који се користе после ауторове смрти приходом од дела. Њихова интервенција против оних који деформирају дело довољно је оправдана њиховим материјалним интересима.

Треба ли се ту зауставити и не дати више никоме вршење овог права? Тако мисле многи. „ Не треба изложити, вели се, издаваче, штампаре, гравере, фотографе, декоратере, уметничке индустријалце, наследнике ауторове опасности да их тера по суду сваки читалац, слушалац или гледалац претворен у цепидлачког критичара и разјареног парничара” (Vaunois). Али се може, посматрајући ствари с друге стране, питати: зашто ми не би било дозвољено да се тужим против издавача, који ми место оригинала, а под именом траженог писца, даје у ствари прерађено дело? Публика, нарочито неупућена публика, треба да буде заштићена од измена дела; ако је већ ауторови наследници неће да штите и туже се на измене учињене у делу, зашто јој не дозволити да се сама брани? И није ли у интересу успомене самог аутора и тачности његове ауторске личности да дело остане неизмењено? Стога би вршење овог право требало дозволити свакоме, ко докаже да тиме штити неки, ма и најмањи, свој интерес, па био тај интерес и моралне природе.

(Летопис Матице српске, Нови Сад, 1928., књ. 318)

A SUMMARY

LITERARY AND ARTISTIC WORK AND RIGHTS

In the article the author discussed two main points:

firstly, what are the rights of the author or creator in relation to his work; and

secondly, what rights in relation to the author's or creator's work do his or her successors and the community have.

In order to provide answers to these questions, the author firstly discussed two preliminary questions:

firstly, what is the subject-matter of the safeguard of the rights of the author or creator; and

secondly, what constitutes the substance of that safeguard.

Talking about the subject, matter, the author feels that the subject-matter of the rights of the author is only a form in which the author has shaped his idea as the substance of the work. However, the origin of the idea which has been shaped has no significance, nor are of any significance its other characteristics (such as originality). The creation of the work as well as the end-product reflect the personality of the author. On the basis of what has been said about the subject-matter of author's rights and the character of the activity which creates the work, the author concludes that author's rights should contain two kinds of authority: on the one hand, the authority which shall ensure that authors will be able to enjoy the material benefits of their work, which he terms as the author's property rights, and on the other hand, authority which shall protect the person of the author as expressed through his work, which he terms as the author's non-property rights.

Discussing the author's property rights, the author of the article accepts and defends the point of view that this right has the feature of ownership rights and claims that it could be called literary or artistic ownership. Also to its period of duration, he thinks that it should have the same treatment as the right of ownership over property, meaning that both rights may live unlimitedly and limitedly in time, depending on the treatments they are given by society.

After the author's death, the author's property rights belong to his successors (or heirs) and in the same portion to all of them, irrespective of their closeness to the author. But, the author of this article thinks that this question should be regulated in a different manner:

firstly, in respect of legal succession, a special line of successors should be determined, which would be different from those determined by standing law; and

secondly, that line of successors, besides the closest blood relatives which the author particularly designates, should include the living husband or wife of the author.

After the period of time for inheritance has lapsed, if this right is limited in time, the income from the author's works should be turned over to his organizations; even during the time that any of the successors are still living, these organizations should be included in the share of the income. The State could also, after the time for inheritance has lapsed, participate in the sharing of the benefits of the author's works. Both the organizations and the State could utilise these funds for the development of literature and the arts. The author is of the opinion that those parties enjoying the author's financial support during his lifetime, who are poor or incapable of supporting themselves, should also be left a portion. Finally; speaking of inheritance by will, the author says that this type of inheritance should reach the

time limit within the scope of which legal inheritance of author's right would be possible.

Referring to the author's non-property rights, the author of this article says that this right, that is its performance and safeguard, belongs to the author's heirs but according to him, the performance and safeguard of this right should fall under the competence of the author's organizations and also the State, as well as to each and everyone having any material or moral interest whatsoever.

RÉSUMÉ

LE TRAVAIL LITTÉRAIRE ET ARTISTIQUE ET LE DROIT

L'auteur a élaboré dans le travail deux questions fondamentales: premièrement, quels sont et de quelle sorte sont les droits que possède l'auteur en relation avec son oeuvre d'auteur et, deuxièmement, quels sont les droits en relation avec l'oeuvre d'auteur que possèdent les héritiers de l'auteur et la communauté. Pour répondre à ces questions, l'auteur a d'abord exposé deux questions préalables; en premier lieu, qu'est-ce qui est l'objet de la protection du droit d'auteur et, en second lieu, en quoi consiste cette protection (quel est son contenu).

En parlant de l'objet, l'auteur conclut que l'objet du droit d'auteur de l'auteur est seulement la forme dans laquelle l'auteur a façonné l'idée en tant que contenu de l'oeuvre d'auteur. Toutefois l'origine de l'idée qui est façonnée n'a aucune importance, de même ses autres qualités spécifiques ne présentent aucune importance (par exemple l'originalité). Le travail par lequel est créée l'oeuvre d'auteur, comme l'oeuvre même, reflète la personnalité de l'auteur. Sur la base de ce qui a été exposé plus haut sur l'objet du droit d'auteur et le caractère du travail par lequel l'oeuvre est créée, l'auteur tire la conclusion que le droit d'auteur de l'auteur doit contenir deux sortes d'autorisations: d'une part, les autorisations qui assureront à l'auteur la jouissance des bénéfices matériels de l'oeuvre, qu'il appelle le droit d'auteur patrimonial et, d'autre part, les autorisations qui protégeront la personnalité de l'auteur qui se manifeste dans son oeuvre, qu'il appelle le droit d'auteur moral.

En examinant le droit d'auteur patrimonial, l'auteur adopte et défend le point de vue selon lequel ce droit a les formes du droit de propriété et il considère qu'on peut l'appeler la propriété littéraire et artistique. En ce qui concerne la durée de ce droit il estime qu'il doit avoir le même traitement que le droit de propriété sur les choses, ce qui signifie que les deux droits peuvent avoir une durée illimitée et une durée limitée, ce qui dépend du traitement qui leur est attribué par la société.

Après la mort de l'auteur, le droit d'auteur de l'auteur appartient à ses héritiers, dans les mêmes proportions sans égards à leur liaison avec l'auteur. Cependant, l'auteur considère que cette question doit être réglée d'une manière différente: en premier lieu, il faudrait, quand il est question de la succession légale, instituer un cercle spécial d'héritiers, qui diffère de celui qui peut se présenter généralement dans les successions; en second lieu, dans ce cercle à part les parents les plus proches, que l'auteur énumère avec précision, il faudrait inclure aussi le conjoint survivant. Après l'échéance du délai pour la succession, si ce droit a une durée limitée, les revenus des

oeuvres d'auteurs devraient être transmis aux organisations de l'auteur: il faudrait même du vivant des héritiers, leur reconnaître la participation dans le partage des revenus des oeuvres d'auteur. Tant les organisations que l'Etat utiliseraient les bénéfices réalisées pour le développement de la littérature et de l'art. L'auteur considère que même les personnes que l'auteur entretenait pendant sa vie, et qui sont pauvres et incapables pour le travail, pourraient participer au partage des bénéfices des oeuvres d'auteur. Enfin, quand il est question de l'héritage testamentaire, l'auteur estime que cette succession doit s'étendre jusqu'à la limite du temps dans la sphère qui est possible pour la succession des droits d'auteur.

En ce qui concerne le droit d'auteur moral l'auteur considère que ce droit, c'est-à-dire son exercice et sa protection, appartiennent aux héritiers de l'auteur, mais, à son avis, l'exercice et la protection de ce droit devraient être reconnus aussi aux organisations de l'auteur, et à l'Etat et à toute personne qui a soit un intérêt matériel soit un intérêt moral.